

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Остапенко М. А.,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук,
Київський національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), m_ost@i.ua

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: КАСЬЯНОВА М. М.
УКРАЇНЦІ В МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ
СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ПОСТБІПОЛЯРНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ /
М. М. КАСЬЯНОВА. – Монографія. – Вінниця:
ЦОП «Документ Принт», 2017. – 520 с.**

Міграційна проблематика в умовах трансформації системи міжнародних відносин набуває надзвичайної актуальності. Україна, обравши шлях стратегічного курсу на інтеграцію до ЄС, має осмислити проблеми регулювання потоків мігрантів, що дозволить отримати як позитивні результати, так і унеможливити негативні наслідки міграційних процесів.

Процеси міграції не є новими для сучасної практики. Переселення людей з економічних, соціальних, політичних, військових причин мало місце в історії людства. Не виключенням є і Україна. Втім зараз масштаби міграції набули глобального значення. Нині міграційні процеси охоплюють більшість країн світу. Інтенсивне переміщення трудових ресурсів відбувається між державами Європи, Північної й Південної Америки, Африканського материка, Південно-Східної й Західної Азії. Міграція стає важливим фактором, який визначає долю та перспективи розвитку не лише на рівні окремих країн та регіонів, але й всього світу.

Варто відзначити, що низка питань з теорії і практики міжнародної трудової міграції, проблема організаційних, економічних та правових аспектів її регулювання висвітлювалася як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Разом з тим, існує потреба у комплексному науковому дослідженні міжнародної міграції українців в контексті динамічних змін, викликів та загроз сучасної системи міжнародних відносин.

Монографія М. Касьянкової присвячена аналізу міграційного руху українських громадян до країн Східної Європи. Географічні межі авторського дослідження охоплюють країни пострадянського простору, зокрема Російську Федерацію, Республіку Білорусь та Республіку Молдова. З точки зору хронології у роботі досліджується період від 1991 року, коли Україна отримала статус самостійної держави й до початку подій Євромайдану в 2013 році. Вибір цього етапу історії нашої держави обумовлений як становленням української державності з низкою суперечливих і неоднозначних процесів, так і зростанням міграції наших співвітчизників, зокрема наукової, творчої еліти та трудового потенціалу.

За цих умов східноєвропейський вектор зовнішньої міграції набуває особливого значення. Він спрямований до країн, які мають багато схожого з Україною, її історією, культурою, традиціями. Окреслений у якості предмету дослідження регіон, характеризується розповсюдженням російської мови як певного інструменту міжнаціонального спілкування. Близькість історії, культури, побуту, традицій та мови спрощує адаптацію українців до нових умов. Як наслідок – це значні масштаби міграції українців до означених країн.

З часів отримання незалежності й до 2013 року було сформовано досить чіткий міграційний маршрут до Російської Федерації, який нині є одним з чинників, що викликає суперечки у нашому суспільстві і неоднозначно відображається на характері відносин між двома державами. Така ситуація надає владі Російської Федерації засади для маніпуляції свідомістю громадян обох держав, впливу на Україну й можливості опосередкованого просування своїх імперіалістичних ідей. В умовах існуючої військової агресії з боку Російської Федерації постає необхідність в адекватно спланованій державній політиці, яка має базуватись на всеохоплюючому та об'єктивному експертному розумінні міграційної проблематики в цьому регіоні. Саме це безперечно підкреслює актуальність розглянутих в монографії М. Касьянкової проблем та визначає їхнє теоретичне та практичне значення.

Рецензована монографія структурно складається з п'яти розділів, кожний з яких містить окремий аспект цілісного дослідження проблеми міграційних процесів як одного з сучасних мегатрендів глобалізованого світу та особливостей цих процесів на регіональному рівні, зокрема в Східній Європі. До цього регіону авторка відносить і пострадянські європейські держави, серед яких і Україна, хоча вони ще перебувають поза межами структур Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного альянсу. Об'єктом наукового дослідження в монографії М. Касьянкової зазначено зовнішню міграцію громадян України як соціально-політичного явища. Предметом – східноєвропейський вектор міграції громадян України в умовах постбіполярної трансформації системи міжнародних відносин. У фокусі дослідницької уваги авторки монографії також проблеми міграційної політики країн Східної Європи, нормативно-правові засади регулювання міграційних потоків, розселення та адаптації мігрантів, умови життя і праці українців в країнах-реципієнтах.

У першому розділі авторкою синтезовано теоретичні концепції та підходи до наукового осмислення феномену міжнародної міграції в контексті глобалізаційних змін. У розділі акцентовано увагу на аналізі сучасних наукових досліджень східноєвропейського вектору міграції громадян України, а також проаналізовано джерела,

підходи та методи дослідження міграції українців до країн Східної Європи. Слушним видається наголос на міждисциплінарному характері зазначеної у монографії проблематики.

Другий розділ монографії присвячено дослідженню сутності, причин та типологізації міграційних процесів в умовах трансформації міжнародної системи та відносин. Окрему увагу приділено вивченню передумов та причин активізації участі українців в міграційних процесах. Для осмислення цього М. Касьянова детально аналізує основні підходи до типологізації та класифікації міграційних явищ; досліджує економічну ситуацію в Україні на межі ХХ–ХХІ століть, яку визначає основним чинником міграції українців.

У третьому розділі монографічного дослідження авторка вивчає умови та принципи формуванні міграційного простору Східної Європи, зокрема специфіку його формування в пострадянську добу та основні принципи функціонування в сучасних умовах. Крім того, у фокусі дослідниці – проблеми формування національних міграційних законодавств в Росії, Білорусі та Молдові, а також ставлення до мігрантів з боку державної влади та суспільств цих держав.

В четвертому розділі досліджується проблема міграційного руху українців як елементу Східноєвропейського регіонального середовища. Використовуючи статистичні дані та результати соціологічних досліджень, авторка описує кількісні масштаби та якісні характеристики українських мігрантів, в тому числі – заробітчани, які складають основну частину міграційного потоку в окресленому регіоні.

П'ятий розділ монографії зацентровано на вивченні умов існування мігрантів в інших країнах. В цьому контексті розглядаються специфіка адаптації та життєдіяльність українських діаспор в досліджуваному регіоні.

У висновках монографії М. Касьянова зауважує, що за сучасних умов кожна незалежна країна виступає в двох ролях – в якості донора та реципієнта мігрантів. Причиною цього стає низка мотивів соціального, економічного, політичного характеру. В результаті проведеного авторкою аналізу було визначено, що найпоширенішою серед громадян України є трудова міграція до країн Східної Європи (Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Молдова). Підкреслено, що міграція українців в основному має негативний вплив на нашу державу, а саме: виснаження трудового потенціалу країни; демографічна криза, яка постає через виїзд молодого працездатного населення; відтік інтелекту з країни до сусідніх держав, що позначається на якості вітчизняної освіти та негативних тенденціях в сфері інтелектуального розвитку українського суспільства. Також наголошується на тому, що економічна вигода для вітчизняної економіки з боку мігрантів через залучення коштів, що може вважатися позитивним наслідком інтенсивних міграційних процесів, не може повною мірою компенсувати означені проблеми.

Одним із шляхів подолання цієї кризи, на думку авторки є реалізація комплексної політики покращення соціально-економічних умов життя українців. Зокрема, це стосується забезпечення гідних соціально-економічних умов всередині країни, щоб формувалася

мотивація працювати на користь держави і країни. Зокрема, робота та стажування за кордоном мають стати елементом процесу модернізації та обміну досвідом між різними країнами. Українець, що працює поза межами України стає її агентом впливу, розповсюджує інформацію про Батьківщину в країні перебування, а повернувшись – впроваджує набутий досвід на основному місці роботи.

Науково цінними є запропонований авторкою словник термінів з досліджуваної проблематики, авторське польове дослідження у форматі інтерв'ю з представниками вітчизняних міграційних кіл, а також низка інформативних схем, таблиць, діаграм, мап (Додатки), що сприяє більш глибокому ознайомленню з проблемою. Слушними є висновки авторки про переваги та недоліки кожної з країн Східної Європи, які залучають мігрантів з України. Зокрема, у розділі зазначено про спільні недоліки реалізації адаптаційної політики. Це проблеми в законодавчій сфері – національні нормотворчі акти, як правило, розробляються та приймаються, але не виконуються, що впливає на подальше формування міграційного середовища. По-друге, відсутність органів соціальної роботи з мігрантами або недостатня їхня кількість, що загострює проблеми адаптації, яких можна було б уникнути. По-третє, негативне ставлення середовища до мігрантів через образ, сформований для них у ЗМІ. Окреслені проблеми, а також низка інших, на які акцентовано увагу авторки монографії, визначають перспективи подальших наукових досліджень міграційної проблематики.

Підсумовуючи враження про монографію М. Касьянкової «Українці в міграційних процесах Східної Європи в умовах постбіполярної трансформації міжнародної системи» вважаємо за необхідне відзначити її як аргументоване самостійне наукове дослідження, яке становить інтерес як для експертного середовища, так і для широкої аудиторії читачів, які цікавляться проблематикою міграційних процесів, міграційної політики. В ньому вдало поєднано доробок з політичної, історичної, економічної та юридичної наук. Таким чином, його можна вважати новим кроком у вивченні міграційної проблематики, вагомим внеском до здобутків вітчизняної політологічної школи.

*Ostapenko M. A., d-r of political sciences,
prof. of National Pedagogical Dragomanov University
(Ukraine, Kyiv), m_ost@i.ua*

**Review of the monograph: Kasyanova M. N.
Ukrainians in migration processes in Eastern Europe
in terms of transformation of the post-bipolar international
system / M. N. Kasyanova. – Monograph. – Vinnitsa:
«Document Printer», 2017. – 520 p.**

* * *